Balio Sruogos laiškas Vandai Daugirdaitei-Sruogienei, 1945-01-01, iš Štuthofo – į Greifsvaldą

Lager, 1945-01-01

Prof. Dr. Balys Sruoga
Lager Stutthof b/Danzig
Block XI

Lager, 1945-01-01

Mano miela mylima Vanduk! Am neuen Jahr, an ersten Minuten meine alle Gedanken waren bei Ihnen. Mit vorigem Jahr verabschiedete ich wieder allein, – wollte ich mit Ihnen, nicht mit Kollegen, zusammensein. Das schlimmste Jahr in unserem Leben ist schon überwunden, – hol ihn der Teufel! Den neuen Jahr begegne ich mit neuem Mut u. neuen inneren Kraft. Ich bin Dir sehr dankbar für die Briefe. Nach Deinen Berichten aus Berlin mehrere Dinge sind mir klarer geworden. Nach Deiner Beschreibung ihres Lebens, ich stelle mir ihnen wieder sehr klar vor, ich fühle mich, dass ich wieder zusammen mit Ihnen bin, – nur für wenige Tage weggereist. Jawohl, Vanduk, das Ende meiner Einsperrung ist schon sichtbar, ich fühle schon die ersten Strahlen des Morgenrotes. Zum Ostern werde ich bestimmt schon bei Ihnen sein, es ist sehr möglich, auch früher. Sogar schon in diesem Monate. Wenn werde ich die Möglichkeit haben in Greifswald zu wohnen, ich werde suchen die einfache Arbeit in irgendwelcher Fabrik, u. in freien Stunden werde ich die Geschichte des Theaterlebens in Greifswald schreiben. Was schreibt Dir Krėvė über den Tod?! Sage ihm von mir, dass er soll solchen Quatsch weglassen. Er hat kein Recht dazu, zum Sterben, meinetwegen, sich aufhängen, man kann immer genügend Zeit haben. Ich habe das Recht so zu sprechen, – ich kenne gut den Preis des Lebens und des Todes. Das Sterben ist sehr einfache Sache, viel mehr der Kunst braucht das Leben. Wir mit ihm sind Künstler nicht nur in Gedichten, sondern auch im Leben. Er, (na, ja, – wie ich) kann sterben in ruhigen Zeiten, aber in den Sturm u. Hageln – niemals! Wir mit ihm werden noch zeigen, dass, wie Russen sagen: „Jest ješčio poroch v starych porochovnicach“ („Es gibt noch Pulver in den alten Speichern“). Er soll sofort nach Greifswald kommen, ich werde seine müde Gedanke aus ihm auspumpen. Er soll mir versprechen ab sofort mit ernsteren Sachen sich zu beschäftigen, als über den Tod plaudern. Ich verstehe ihn. Ich weiss, dass ihm geht es nicht leicht. Mein Gott! Mein Leben ist nicht weniger kompliziert, meine Erfahrungen sind nicht geringere. Und ich gehe stolz in die stürmischen Welt. Er ist ein grosser Dichter. Er soll nie vergessen die alte Weisheit: „Ty car – živi odin“ („Du bist ein König – lebe allein“). Meine schwere Stunden rufen in mir immer neue Kraft, neues Mut, – neuen Willen zum schaffen. Er hat kein Recht anders zu machen! Schreibe ihm das!

Vanduk! Ich fühle mich, dass ich zu Feiertagen gewesen bin. Ich weiss nicht warum scheint es mir heute, dass etwas neues in unserem Leben eingetreten ist. Am Weihnachten u. Sylvestertage war ich sehr traurig, aber Neuen Jahr fange ich an mit hochgehobenem Kopf. Ich weiss nicht warum, aber ich habe ungeheuer grossen Trieb zum Dichten. Wenn werde ich bei Ihnen u. eine kleine Ecke mit dem Tisch haben werde, – werde ich dichten u. dichten. Ganz neuartige Werke schaffen. Ich habe so viel psychologischen u. emotionalen Stoff in meinem Geiste gesammelt, dass bin ich mit dem Material innerlich überfüllt. Jawohl, Vanduk! Begegnen wir den Neuen Jahr mit frischer Kraft! Schreibe mir nicht mehr über „Ruine“, – Du hast kein Recht dazu. Wir mit Dir erleben jetzt unsere Lebenswende, – unseres Leben wird unvergleichlich mehr an Inhalt haben! Grüsse von mir zum Neuen Jahr froh u. mutig allen Kollegen u. Freunde, insbesonders denen, die sind müde u. unglücklich! Küsse, umarme unseren Daliukas, – sage Ihr, dass Ihr Vater ist jünger, als Sie denkt!

Lebt wohl, meine guten arme Kindlein, – so weite – und so nahe! Lebt wohl! Ich umarme u. küsse Ihnen beide.

Dein Bal [1r] // [1v] //

_____

Prof. dr. Balys Sruoga
Stutthofo stovykla prie Dancigo
XI blokas

Stovykla, 1945-01-01

Mano miela mylima Vanduk! Pirmosiomis Naujųjų metų minutėmis visos mano mintys buvo su Jumis. Su praėjusiais metais atsisveikinau vėl vienas, – norėjau būti kartu su Jumis, o ne su kolegomis. Blogiausi metai mūsų gyvenime jau praėjo, – kad juos kur velniai! Naujuosius metus pasitinku su nauju ryžtu ir naujomis vidinėmis jėgomis. Aš Tau labai dėkingas už laiškus. Po Tavo pranešimų iš Berlyno man paaiškėjo keletas dalykų. Kai aprašei savo gyvenimą, aš vėl labai aiškiai Jus įsivaizduoju, jaučiuosi taip, lyg būčiau vėl kartu su Jumis, – tik kelioms dienoms išvykęs. Taip, Vanduk, mano nelaisvės galas jau matomas, aš jau jaučiu pirmuosius aušros spindulius. Per Velykas tikrai būsiu su Jumis, galbūt ir anksčiau. Dar šį mėnesį. Jei turėsiu galimybę gyventi Greifsvalde, ieškosiu paprasto darbo kokiame nors fabrike, o laisvalaikiu rašysiu Greifsvaldo teatrinio gyvenimo istoriją. Ką Tau rašo Krėvė apie mirtį?! [1] Pasakyk jam nuo manęs, kad jis liautųsi tokius niekus šnekėjęs. Jis neturi teisės taip daryti. Numirti, sakysim, pasikarti, visada pakaks laiko. Turiu teisę taip kalbėti, – gerai žinau gyvybės ir mirties kainą. Mirti labai paprasta, daug daugiau meno reikalauja gyvenimas. Mudu su juo esam menininkai ne tik kūryboje, bet ir gyvenime. Jis (beje, – kaip ir aš) gali mirti ramiais laikais, bet per audrą ir krušą – niekados! Mudu su juo dar parodysim, kad, kaip rusai sako: „Jest ješčio poroch v starych porochovnicach“ („Dar yra parako senose parakinėse“ [2]). Tegu jis tuoj atvažiuoja į Greivsvaldą, aš jam išvaikysiu slogias mintis. Tegu jis man pažada tučtuojau užsiimti rimtesniais dalykais, negu plepėti apie mirtį. Aš jį suprantu. Žinau, kad jam nelengva. Dieve mano! Mano gyvenimas ne mažiau sudėtingas, mano patirtis ne mažesnė. Ir aš išdidžiai žengiu į audringą pasaulį. Jis yra didis rašytojas. Tegu jis niekada nepamiršta senos išminties: „Ty car – živi odin“ („Tu karalius – gyvenk vienas“) [3]. Sunkios valandos man suteikia vis naujų jėgų, naujos stiprybės, – naujo troškimo kurti. Jis neturi teisės daryti kitaip! Parašyk jam tai!

Vanduk! Atrodo, kad buvau per šventes. Nežinau, kodėl man šiandien atrodo, kad mūsų gyvenime įvyko kažkas nauja. Per Kalėdas ir Naujųjų metų išvakarėse man buvo labai liūdna [4], bet Naujuosius metus pradedu aukštai pakelta galva. Nežinau kodėl, bet jaučiu didžiulį norą kurti. Kai būsiu su Jumis ir turėsiu mažą kertelę su staliuku, – aš rašysiu ir rašysiu. Visiškai naujus veikalus. Sukaupiau tiek daug psichologinės ir emocinės medžiagos, kad esu jos perpildytas. Taigi, Vanduk! Pasitikime Naujuosius metus su naujomis jėgomis! Neberašyk man apie „griuvėsius“, – neturi teisės taip elgtis. Dabar mudu išgyvenam mūsų gyvenimo posūkį, – mūsų gyvenimas taps nepalyginamai turiningesnis! [5] Pasveikink nuo manęs su Naujaisiais metais linksmai ir drąsiai visus kolegas ir draugus, ypač tuos, kurie pavargę ir nelaimingi! Pabučiuok, apkabink mūsų Daliuką, – pasakyk Jai, kad Jos tėvas jaunesnis, negu Ji galvoja! Likit sveikos, mano geros vargšės mergaitės – tokios tolimos ir tokios artimos! Likit sveikos! Apkabinu ir bučiuoju Jus abi.

Tavo Bal [1r] // [1v] //

KOMENTARAI

[1] Vincas Krėvė apie savijautą Vienoje rašė: „Kad jūs žinotume, kaip aš esu visų jūsų pasiilgęs. Jei Balys atsirastų pas jus, neiškęstau neatvažiavęs nors trumpam laikui. Man kartais būna taip sunku ir liūdna, jog gyventi nesinori. Imu net pavydėti tiems, kurie jau mirę ir visų šitų nelaimių nematė ir nenujautė. Čia jaučiuosi tada tokiu vienišu, jog net „staugti“ norisi, kaip tamista sakai. Gerai, kad esu lengvabūdis, ir tokia mano nuotaika neilgai užsitęsia. Pasiilgau begaliniai darbo, kurį visą savo netrumpą amželį buvau pripratęs dirbti. Be jo jaučiuosi šiandien, kaip „siela be vietos“, anot Herbačiausko žodžių. Ir svajoju, ir sapnuoju dažnai, kad esu Lietuvoje, o kai nubundu, būnu visai nelaimingas, kad tai buvo tik sapnas“ (Vinco Krėvės laiškas Vandai Sruogienei, iš Vienos – į Greifsvaldą, 1944-12-11, in: *KC PENN*, Vanda Sruoga collection of copies of Balys Sruoga und Vincas Kreve materials, 1919–1945, Ms. Coll. 1255, b. 1, f. 1, nr. 3, l. 1r).

[2] Balys Sruoga mėgo posakį apie paraką senoje parakinėje – jį kartojo ir grįžęs į Lietuvą, tik viešai išsakyta optimistinė nuotaika jau buvo prarasta: „Dabar staiga atsiranda noras kiek galint tinkamiau išnaudoti likusį gyvenimo laiką, – nervingai rašai, skubi – ir vėl tau nieko gera neišeina, – plėšai, kas parašyta, – ir vėl desperacija: senoje parakinėje parakas jau visai atidrėgęs, senoje parakinėje parako nebėra, – ir vėl juoda melancholija!“; „Bet aš vien piliečio dalia nenoriu tenkintis, aš noriu būti ir poetas, – tarybinis poetas. Man, atrodo, man pavyks dar parodyti, kad dar yra parako ir senoje parakinėje. Turiu prisipažinti, kad man šis uždavinys ne taip jau lengva išspręsti“ (Balio Sruogos kalba, Vilnius, 1946-09-01, [rankraštis], in: „Pasisakymų LTSR Tarybinių rašytojų visuotiniame susirinkime rankraščiai“, in: *LLMA*, f. 34, ap. 1, b. 21, p. 79–81).

[3] Citata iš Aleksandro Puškino eilėraščio „Poetui“ (1830): „Ты царь: живи один. Дорогою свободной / Иди, куда влечет тебя свободный ум, / Усовершенствуя плоды любимых дум, / Не требуя наград за подвиг благородный“ [*rus* =„Tu esi karalius: gyvenk vienas. / Eik ten, kur tave traukia laisvas protas, / Tobulindamas savo mėgstamų minčių vaisius, / Be atlygio už kilnius darbus“] (visą eilėraščio tekstą originalo kalba žr. Александр Сергеевич Пушкин, „Поэту“ in: The LiederNet Archive, https://www.lieder.net/lieder/get_text.html?TextId=141715, 2023-06-11).

[4] Spėtina, kad Balio Sruogos nuotaika buvo panaši į bendrą kalinių išgyventą būseną: „Praėjo Kalėdos, Nauji metai, Trys Karaliai. Mūsų nuotaikose nebuvo didesnių pragiedrulių. Kažkas visus slėgė: vis labiau buvo jaučiama pirmykštė kaceto nykuma, mirties grėsmė. Ypač mirtis siautėjo mūsų pašonėje, moterų stovykloj. Žiemos pradžia buvo sunki visiems, bet sunkiausia moterims"; „Taip žiema pasidarė didelė mirties, o kartu ir kaceto administracijos talkininkė. Administracijai rūpėjo tik vienas dalykas, kaip tas gausias mirtis nuslėpti nuo žmonių akių. Ilgainiui krematoriumas atsisakė laiku viską paleisti dūmais. Reikėjo kitų priemonių, bet jos pasidarė per daug viešos ir matomos. Apie tris šimtus metrų nuo stovyklos, netoli dievų miško, buvo iškastas griovys, pripiltas smalos, virš jo patiesti metaliniai virbai ir ant jų išrikiuoti lavonai. Įsiliepsnojusi smala degino tuos šimtus mirusiųjų moterų, o kaliniai su ilgais pagaikščiais vartė jų kūnus. Mums žiūrint pro langus, atrodė, kad liepsnų atošvaistoje velniai su šakėmis šoka savo šokį… Tų liepsnų ir „velnių" vaizdai draskė mūsų akis beveik kasdien iki pusiaunakčių, nes mūsų miegamojo langai buvo kaip tik į tą pusę" (Stasys Yla, Žmonės ir žvėrys Dievų miške: Kaceto pergyvenimai, Putnam: Immaculata, 1951, p. 395–396);
„– Kas norite pamatyti, kaip šoka velniai, pažvelkite ana į naujai sukurtą laužą. Geresnio pragaro vaizdo aš niekur nesu matęs, nė knygose išskaitęs, – ramiai pareiškė įėjęs kambarin po savo vakarinio pasivaikščiojimo profesorius Jurgutis.
Smalsumo sužadinti, vieni šoko iš kambario lauk, o kiti griuvo prie miegamojo kambario langų pažiūrėti pragaro.
Kokia trejeta šimtų metrų nuo mūsų bloko, pamiškėje, kūrenosi didžiulis laužas. Apie jį su ilgais pagaikščiais sukinėjosi keliolika žmonių ir jais vartė degančius kūnus. Į viršų kildavo debesys kibirkščių, nuo kurių tie žmonės bėgdavo į šalis. Tas jų bėgiojimas atrodė, lyg jie šoka apie ugnį kažkokias orgijas. Ilgi besidriekią šešėliai vaizdavo jų ragus ir uodegas, kurie kabinėjosi už netoliese esančių medžių šakų. Velniai šoko, o raganos suokė jiems savo dainas…
Ten degė moterų lavonai, kuriuos per dienas savo vežimais į čia stūmė kaliniai. Su kaupu prikrauti vežimai būdavo pridengiami antklodėmis, iš po kurių kyšodavo išdžiūvusios rankos, laibutės kojos ar skausmo iškreipti veidai. Pamiškėje kaliniai tuos lavonus sukraudavo į krūvas, kaip malkas į sieksnius ar metrus. Po keletos dienų užkurdavo laužą ir juos mesdavo į ugnį kaip pagalius.
Tie laužai degė daugelį žiemos vakarų ir naktų, ir apie juos vis šoko velniai… Degė ir tada, kai dėl lėktuvų aliarmo tekdavo gesinti žiburius virš spygliuotų vielų tvoros" (Antanas Gervydas, Už spygliuotų vielų, (ser. *Lietuvių spaudos draugija*, Nr. 2), Chicago: Draugo spaustuvė, 1950, p. 157–159).

[5] Vincas Krėvė po kelių dienų rašytame laiške Vandai Sruogienei stengėsi ją, belaukiančią vyro, paguosti, teigdamas, kad bičiulio patirtis lageryje pasitarnaus ateityje: „Miela, brangioji p. Vanda[,] // [g]avau jūsų nuosaikingą laiškelį. Suprantu ir atjaučiu jūsų nusiteikimą. Deja, joki mano patarimai jūsų nuotaikos nepakeis. Lieka tik apsišarvuoti kantrybe ir tikėti, kad sunkūs laikai pradings ir susilauksite laimingųjų. Visgi jūsų vyras sugrįš, sugrįš gyvas ir sveikas, aš neabejoju. Kiek jam, vargšui, teko pakelti, skaudu net pagalvoti. Bet užtai ateity jo laukia lengvesnis likimas, negu mūsų – aš irgi tuo neabejoju. Yra kažkokia pasaulinė teisybė, ir kančios, ypač nieku nepelnytos, nelieka be atlyginimo. Nesijuokite iš manęs dėl mano mistinio nusiteikimo ir nemanykite, kad tai tik būdas jums porą raminančių žodelių pasakyti. Ne, aš tuo giliai įsitikinęs, kaip esu įsitikinęs, kad dar susilauksime laikų, kai visi vėl sėdėsime Vilniuje už vieno stalo ir gyvensime, kaip gyvenome. Balys dar pragarsės kaipo didelis kūrėjas. Tiek išgyvenęs ir iškentėjęs supras, ko anksčiau suprasti gal negalėjo, ir jo kūrybai atsivers nauji pasauliai" (Vinco Krėvės laiškas Vandai Sruogienei, iš Vienos – į Greifsvaldą, 1945-01-05, in: *KC PENN*, Vanda Sruoga collection of copies of Balys Sruoga und Vincas Kreve materials, 1919–1945, Ms. Coll. 1255, b. 1, f. 1, nr. 5, l. 1r).